

שממול הפתח, כוך אחד בקרן זוית של הכותל הארוך מימין בסופו, היכן שהוא נפגש עם הכותל האמצעי שממול, שיש שם חצי אמה פנויה בכל כותל, ועושה חצי כוך בכותל זה וחצי כוך בכותל השני. והכוך השני ממולו, בקרן זוית של הכותל הארוך משמאל.

ומקשינן: **והא נגעני כוכין להרדי.** הרי הכוך שבקרן זוית, נוגע בכוכים שלימינו ולשמאלו, שהרי המרחק בין שני הכוכים שבכתלים עצמם הוא בסך הכל חצי אמה בתוספת האלכסון. ונמצא ששלשת הכוכים הם זה בתוך זה?! [ראה איור בפ"י הרשב"ם]

ומתריצין: **אמר רב אשי: במעמיק.** את הכוך שבקרן הזוית הוא חופר למטה משני הכוכים שלצידו, כדי שלא יגעו הכוכים זה עם זה. (199)

דאי לא תימא הכי, אלא תאמר שכל הכוכים הם באותו גובה, אם כן, **ארבע מערות,**

שמעון, העומד בחצר הקבר הוא מאהיל על הקברים שמתחתיו, ואיך הוא טהור? (196)

ומשנינן: **אמר רבי יוסי ברבי חנינא: דעביד להו כמין נגר.** שחוצב אותם אנכית, כמו בריח של דלת, היורד מלמעלה למטה, כך הוא עושה את שני הכוכים הללו כשהם זקופים משני צידי הפתח, בגובה ארבע אמות ורוחב אמה על אמה, והמתים "עומדים" בתוכם. (197) וכיון שהכוכים צמודים לכותל המערה, אין האנשים שמלמעלה דורכין עליהם, כי הם אינם מתקרבים כל כך עד לפתח המערה. (198)

ומקשינן: וכי אפשר לקבור את המת במצב של עמידה?

והא אמר רבי יוחנן: קבורת מת במצב של עמידה, קבורת חמורים היא זו, ובזיון הוא למת!

ומשנינן: **לרבי יוחנן,** צריך לפרש **דעביד להו,** שהוא עושה את הכוכים בקרן זוית

196. ואף שהיה חלל טפח בין הארון לכוך כדי שלא יטמאו העוברים מלמעלה, מכל מקום כבר כתבו התוס', שזה אינו מועיל רק מדאורייתא. אבל מדרבנן טמא גם בכגון זה. מהר"ם.

197. הקשו תוס', הרי כל כוך רחבו אמה וצריך להרחיקו מכותל המערה אמה כדי שלא יפגש עם הכוך של המערה הסמוכה, נמצא ששני הכוכים תופסים ארבע אמות, ולא נשאר כי אם שתי אמות לפתח, ואיך יכניסו את המת בפתח כל כך קטן?

198. הקשו תוס' שעדיין איך העומד בתוך החצר טהור והרי המת קבור בתוך החצר, וקבר מטמא סביבו ארבע אמות מדרבנן? ואין לומר שיש מחיצה בתוך החצר סביב מקום הקבר, שאם כן, חסר הרבה משטח החצר שהרי יש שמונה קברים מתחת לחצר, שני קברים לכל מערה? תוס' ד"ה דעביד.

199. הרשב"ם והתוס' מבארים, מדוע אם כן הוא צריך לעשות דוקא בקרן זוית, והרי בכל המערה הוא יכול לעשות שורה נוספת של כוכים

196. ואף שהיה חלל טפח בין הארון לכוך כדי שלא יטמאו העוברים מלמעלה, מכל מקום כבר כתבו התוס', שזה אינו מועיל רק מדאורייתא. אבל מדרבנן טמא גם בכגון זה. מהר"ם.

197. הקשו תוס', הרי כל כוך רחבו אמה וצריך להרחיקו מכותל המערה אמה כדי שלא יפגש עם הכוך של המערה הסמוכה, נמצא ששני הכוכים תופסים ארבע אמות, ולא נשאר כי אם שתי אמות לפתח, ואיך יכניסו את המת בפתח כל כך קטן?

198. הקשו תוס' שהיה חלל טפח בין הארון לכוך כדי שלא יטמאו העוברים מלמעלה, מכל מקום כבר כתבו התוס', שזה אינו מועיל רק מדאורייתא. אבל מדרבנן טמא גם בכגון זה. מהר"ם.

בריבועא, בריבוע של אמה על אמה, יש **אמתא** ותרי **חומשא באלכסונא**. אמה ושני חומשי אמה באלכסונו, דהיינו תוספת אורך של ארבעים אחוז.

ואם כן, **כמה הוי להו**, כמה הוא אורך האלכסון של ריבוע של שמונה על שמונה אמות [שהוא הריבוע הנוצר משתי הצלעות של שתי המעורות הסמוכות זו לזו]? שמונה אמות ועוד שש עשרה חומשי אמה. דהיינו, **חד פרי וחומשא**, אחד עשר אמות ועוד חומש. [ראה איור בפ"י הרשב"ם]

כוכין כמה הוו, כמה כוכים יש בשני הכתלים? **תמניא**, שמונה כוכים!

תמניא בחד פרי וחומשא — **היכי משכחת לה?** כיצד יכולים ליכנס שמונה כוכים באותו אלכסון של אחד עשר אמות וחומש? שהרי כל כוך רוחבו אמה ועוד שבע אמות לריוח שבין הכוכים וביחד חמש עשרה אמות?

אלא על כרחך **הא דרב הונא בריה דרב יהושע ברותא היא**. ואי אפשר ליישב את דבריו של רבי שמעון בארבע מערות אלא במעמיק. וגם שני הכוכים שבקרן הזוית מדובר במעמיק.

ואי בעית אימא, אין צורך להעמיד לא את הארבע מערות ולא את שני הכוכים

לרבי שמעון, היכי עביד להו? כיצד אפשר לעשות ארבע מערות סמוכות זו לזו? הא קא נגעו כוכין להדרי! הרי הכוכים הראשונים שבמערה המזרחית בצד ימין, נפגשים עם הכוכים הראשונים שבמערה הדרומית בצד שמאל. וכך בכל המערות, הכוך שבקצה המערה, שארכו ארבע אמות, נכנס לתוך רחבו של הכוך הסמוך לו במערה השניה.

אלא, על כרחך אתה צריך לומר, שמדובר **במעמיק**, שאותם הכוכים אינם עומדים בשורה אחת עם יתר הכוכים אלא זה למטה מזה. **הכא נמי**, בכוך שבקרן הזוית, מדובר **במעמיק**, שעושה אותו למטה מהכוכים שבצדדיו. [ראה איור בפ"י הרשב"ם]

רב הונא בריה דרב יהושע אומר: אין הכרח לומר שהכוכים לא היו באותו גובה. **אלא, ארבע מערות לרבי שמעון** אפשר שלא יהיו הכוכים נפגשים זה עם זה, למרות שהם באותו גובה, כגון **דעביד להו כי חרותא** [כענפי דקל], שהכוכים היו חפורים באלכסון, במערה זו לצד ימין, ובמערה שלידה לצד שמאל, והם לא נכנסו זה בתוך זה. (200) ראה איור בפ"י הרשב"ם]

אך אומרת הגמרא: **והא דרב הונא בריה דרב יהושע, ברותא היא**. דבר שאינו נכון הוא!

כי מכדי, הרי כלל הוא בידנו, שלכל **אמתא**

מהרש"א].

200. אבל בשני הכוכים שבקרן זוית אין לתרץ כך שגם באלכסון לא יועיל ועדיין יפגשו הכוכים זה עם זה. רבינו גרשום.

למטה מהכוכים העליונים. אלא שבכל המערה לא רצוי לעשות כוך על כוך שמא תתמוטט המערה, ורק בקרן זוית, ששם ככל שהכוך נכנס יותר בתוך הקיר הוא מתרחק מהכוכים שלצידו. [וכן בארבע מערות לרבי שמעון אפשר לעשות כוך על כוך כיון שאחד הולך שתי ואחד ערב.

לעשות שם טהרות.

הרי זה:

א. **נוטלו**. מותר לו לפנות את המת משם, ולקוברו במקום אחר, למרות שבדרך כלל יש איסור לפנות מת מקברו. כי מאחר והוא קבר בודד, אנו מניחים שהוא נקבר כאן רק באופן זמני, מחוסר פנאי להביאו לבית קברות, ועל דעת לפנותו לאחר מכן לבית קברות.⁽²⁰³⁾

ב. ונוטל עמו גם את **תפוסתו**. אם אכן הוא רוצה לעשות שם טהרות, הוא צריך לקחת גם מקצת מן הקרקע שתחת המת.⁽²⁰⁴⁾ ושוב אינו חושש לטומאה, לא באותו מקום ולא בסביבותיו.

במעמיק, אלא **כדאמר רב שישא בריה דרב אידי לקמן בניפלי**, בקבר קטן של נפלים. **הבא נמי, בניפלי**. אותם שני הכוכים שבקרן זוית מיועדים לנפלים, שכך מנהג בוני הקברים לנצל את הזויות שבמערה לצורך קברי נפלים, והם צרים מהרגיל, ודי להם באותו ריוח שבקרן זוית. וכן ארבע המערות לרבי שמעון, הכוכים שבתחילת המערה מיועדים לנפלים, וארכם רק חצי אמה,⁽²⁰¹⁾ רק שהם אינם נכנסים לתוך הכוכים של המערה הסמוכה. ולעולם כל הכוכים היו באותו גובה.

תנן התם במסכת אהלות [ט ג]: המוצא מת יחידי בקבר, במקום שלא היה ידוע שיש שם קבר,⁽²⁰²⁾ והיה המת **מושכב שם כדרכו**, שהוא סימן לכך שקבור שם ישראל, ורצה

ועוד כתבו, שהרשב"ם מפרש, כי מה שצריך שיהיו שלשתם ידועים או שלשתם בתחלה היא הלכה למשה מסיני. והר"י אומר שאין זו הלכה למשה מסיני, אלא הוא דבר שיש בו טעם. שכשיש שנים לא ידועים ואחד ידוע אי אפשר לומר שלשם קבורה נקברו שם, שהרי כשנקבר האחד הידוע עדיין לא היו ידועים השנים. וכן להיפך, בשנים ידועים ואחד לא ידוע, כשנקברו השנים עדיין לא ידעו שיש שם עוד קבר. ורק כשמוצאים שלשה קברים שלא היו ידועים או שיש כאן שלשה קברים ידועים, אנו אומרים ששלשתם נקברו בבת אחת לשם קבורה, והיו שכונת קברות. תוס' ד"ה המוצא.

203. ואין לחשוש שמא הוא מת מצוה שקנה מקומו, כי מת מצוה אינו מצוי. ועוד, שמת מצוה יש לו קול. ריטב"א.

204. משום שנספג שם מהליחה והמוח של

201. היינו באחת משתי המערות הסמוכות זו לזו. או ששתי המערות זו כנגד זו היו נפלים בתחילתם, ושתי המערות האחרות שזו כנגד זו היו קברים רגילים. הר"י מיגש.

202. הגמרא בנוזיר אומרת על המשנה "המוצא" - פרט למצוי. והרשב"ם כאן מפרש, דהיינו שהיה ידוע שיש שם קבר. ולא שאז היה אסור לפנותו, כי גם כשידוע שם קבר מותר לפנותו, כל שאין ידוע שנקבר שם לשם קבורה תמידית. אלא שהמשנה נקטה באין ידוע, בגלל הדין של הסיפא, שאם היו שלשה קברים הרי זו שכונת קברות. שאם אחד מהם היה ידוע והשנים האחרים לא ידועים, לא היה להם דין של שכונת קברות עד שיהיו שלשתם ידועים, או שלשתם בתחלה, דהיינו שלא היו ידועים עד עתה.

והתוס' מפרשים "פרט למצוי", היינו כשידוע ממש שלשם קבורה תמידית נקבר שם, שאז אפילו קבר יחידי אסור לפנותו.